

travelbook

Łódź

ERGO
HESTIA

Ubezpieczenie
w podróży

Autor przewodnika: Adam Warszawski

Redaktor prowadzący: Maciej Żemojtel

Redakcja: Katarzyna Humeniuk

Opracowanie kartograficzne: Jan Leja

Źródło pochodzenia danych kartograficznych:

© OpenStreetMap contributors; www.opendatacommons.org/licenses/odbl

Opieka techniczna: Katarzyna Leja

Projekt okładki: ULABUKA

Fotografia na okładce: © shutterstock.com

Wszelkie prawa zastrzeżone. Nieautoryzowane rozpowszechnianie całości lub fragmentu niniejszej publikacji w jakiegokolwiek postaci jest zabronione. Wykonywanie kopii metodą kserograficzną, fotograficzną, a także kopiowanie książki na nośniku filmowym, magnetycznym lub innym powoduje naruszenie praw autorskich niniejszej publikacji.

Wszystkie znaki występujące w tekście są zastrzeżonymi znakami firmowymi bądź towarowymi ich właścicieli.

Autorki oraz wydawnictwo Helion dołożyli wszelkich starań, by zawarte w tej książce informacje były kompletne i rzetelne. Nie biorą jednak żadnej odpowiedzialności ani za ich wykorzystanie, ani za związane z tym ewentualne naruszenie praw patentowych lub autorskich. Autorki oraz wydawnictwo Helion nie ponoszą również żadnej odpowiedzialności za ewentualne szkody wynikłe z wykorzystania informacji zawartych w książce.

Wydawnictwo Helion

ul. Kościuszki 1c, 44-100 Gliwice

tel.: 32 2309863

e-mail: redakcja@bezdroza.pl

księgarnia internetowa: <http://bezdroza.pl>

Drogi Czytelniku!

Jeżeli chcesz ocenić tę książkę, zajrzyj pod adres:

<http://bezdroza.pl/user/opinie/?beltw1>

Możesz tam wpisać swoje uwagi, spostrzeżenia, recenzję.

Wydanie I

ISBN: 978-83-283-3147-1

Copyright © Helion, 2017

- **Kup książkę**
- **Poleć książkę**
- **Oceń książkę**
- **Księgarnia internetowa**
- **Lubię to!**
- **Nasza społeczność**

Spis treści

ATRAKCJE ŁODZI	8
INFORMACJE PRAKTYCZNE	13
PRZED WYJAZDEM	14
Wybór czasu podróży	14
Źródła informacji	14
DOJAZD	18
Pociągiem	18
Autobusem	19
Samochodem	19
Samolotem	19
NA MIEJSCU	20
Komunikacja	20
Noclegi	23
Wyżywienie	26
Rozrywka	36
Zakupy	39
INFORMACJE KRAJOZNAWCZE	41
KRAJOZNAWCZE ABC	42
Podstawowe fakty	42
Nazwa miasta	42
Historia	43
▶ Łódzkie rzeki	50
Gwara łódzka	51
ŁÓDŹ	53
ŚRÓDMIEŚCIE	55
PIOTRKOWSKA – NAJWSPANIALSZA Z ULIC	55
Plac Wolności	60
Ulica Andrzeja (Struga)	72
Pałac Juliusza Heinzla	74
OFF Piotrkowska	80
WSCHODNIA CZĘŚĆ ŚRÓDMIEŚCIA	81

Ulica Pomorska	82
Ulica Rewolucji 1905 roku	84
Ulica Włókiennicza	87
Ulica Narutowicza	88
NOWE CENTRUM ŁODZI	93
Łódź Fabryczna	93
EC1	96
POŁUDNIOWA CZĘŚĆ ŚRÓDMIEŚCIA	101
Stajnia jednorozców	102
Piotrkowska 217	103
Archikatedra św. Stanisława Kostki	106
Ulica Tymienieckiego	107
Pałac Steinertów	108
Kościół św. Mateusza	108
Biała Fabryka	109
Skansen	110
Politechnika Łódzka	111
Park im. Michała Klepacza	111
► Miasto murali	114
BAŁUTY	116
ULICAMI NAJSŁYNNIEJSZEJ Z DZIELNIC	117
Stary Rynek	117
Zaginiony kwartał, czyli park Staromiejski	120
Plac Kościelny	121
Park Helenów i park Ocalałych	123
► Litzmannstadt Ghetto	126
Obóz dla dzieci przy ulicy Przemysłowej	129
Cmentarz żydowski	130
Stacja Radegast	131
MANUFAKTURA I STARY CMĘNTARZ	133
Pałac Izraela Poznańskiego	135
Manufaktura	137
Stary Cmentarz	140
KILKA MNIEJ ZNANYCH MIEJSC	143
STARE POLESIE	149
W LABIRYNCIE KAMIENIC, FABRYK I MURALI	150

Muzeum Tradycji Niepodległościowych _____	150
Pałac Karola Poznańskiego _____	153
Pałac Maurycego Poznańskiego _____	154
Ulica Łąkowa _____	159
KSIĘŻY MŁYN _____	161
IMPERIUM SCHEIBLERÓW I GROHMANÓW _____	162
Wodny Rynek _____	162
Stary Widzew _____	162
Pałac Karola Scheiblera _____	163
Szkoła filmowa _____	165
Park Źródlika _____	166
Osiedle robotnicze _____	170
Przędzalnia Scheiblera _____	171
Willa Edwarda Herbsta _____	172
Dawna posiadłość rodziny Grohmanów _____	173
ZIELONA ŁÓDŹ _____	176
ZDROWIE _____	177
Park na Zdrowiu _____	176
Miejski Ogród Zoologiczny _____	178
Łódzki Ogród Botaniczny _____	178
LAS ŁAGIEWNICKI _____	179
Klasztor i kościół Franciszkanów _____	180
Kapliczki św. Rocha i św. Antoniego _____	181
Arturówek _____	182
RUDA PABIANICKA _____	183
OKOLICE ŁODZI _____	191
Park Krajobrazowy Wzniesień Łódzkich _____	192
Łowicz _____	194
Łęczycza _____	196
Piotrków Trybunalski _____	198
Inne ciekawe miejsca w okolicach Łodzi _____	200
INDEKS _____	202
AUTOR PRZEWODNIKA _____	207

ATRAKCJE ŁODZI

ZABYTKI ARCHITEKTURY INDUSTRIALNEJ

Księży Młyn

XIX-wieczne imperium włókiennicze Karola Scheiblera; w jego skład wchodziły przędzalnie bawełny, domy robotników, szkoła, szpital, straż pożarna i inne budynki. Miasto w mieście.

Fabryka Izraela Poznańskiego

Wielki kompleks fabryczny przekształcony na centrum handlowo-usługowo-rozrywkowe Manufaktura.

Biała Fabryka

Klasykystyczne zabudowania fabryczne z lat 30. XIX wieku. Obecnie znajduje się w niej Centralne Muzeum Włókiennictwa.

Elektrownia EC1

Najstarsza łódzka elektrownia. Po rewitalizacji przekształcona w centrum kulturalno-rozrywkowe.

Kup książkę

Poleć książkę

PAMIĄTKI PO WIELOKULTUROWEJ ŁODZI

Cmentarz żydowski

Drugi pod względem wielkości cmentarz żydowski w Europie.

Stacja Radegast

▲
Dawna stacja kolejowa, będąca świadkiem przesiedleń Żydów do łódzkiego getta z innych miast w Polsce i Europie, a także wywózek do obozów zagłady. Dziś jest miejscem pamięci tamtych wydarzeń.

Sobór św. Aleksandra Newskiego

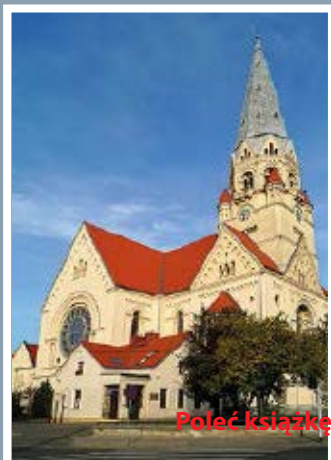
Przepiękna, XIX-wieczna świątynia, pamiątka po prawosławnej części społeczności łódzkiej.

Stary Cmentarz

►
Nekropolia trójwyznaniowa, podzielona na części: katolicką, ewangelicką oraz prawosławną. Znajduje się tu wiele zabytkowych nagrobków oraz mauzolea łódzkich rodów fabrykanckich.

Kościół św. Mateusza

►
Neoromańska świątynia ewangelicko-augsburska, wokół której skupiali się głównie łódzcy Niemcy.

Kup książkę

Poleć książkę

Łódź jest z całą pewnością miastem wyjątkowym, jedynym w swoim rodzaju. Nie da się go porównać do żadnego innego miasta w Polsce. Historia Łodzi była nietypowa, dlatego nietypowa jest też jej architektura oraz układ przestrzenny. W krajobrazie miasta możemy podziwiać niezliczone pamiątki po okresie niezwykle gwałtownego rozwoju w 2. poł. XIX i na początku XX wieku. Dawne tereny fabryczne wymieszane są tu z pałacami i willami, które często wznoszono z ogromnym przepychem. Przestrzeń wypełnia niesłychanie wielka liczba kamienic, wśród których znajduje się wiele pięknie odnowionych, jak i całkowicie zaniedbanych. Nie brakuje też terenów zielonych; parków, skwerów czy dawnych ogrodów.

Stereotypowa opinia mówiąca o Łodzi jako o miejscu zaniedbanym, brzydkim, gdzie na ulicach króluje przestępczość i bieda, nie wzięła się oczywiście znikąd. Długie lata katastrofalnych zaniedbań i fatalne skutki przemiany ustrojowej odcisnęły tutaj swoje piętno. Na szczęście, współczesny obraz miasta stopniowo się poprawia. Duża liczba wyremontowanych zabytków, otwarcie nowo wybudowanego Dworca Fabrycznego, bliskość skrzyżowania autostrad A1 i A2 czy inwestycje w polepszenie transportu miejskiego dają spore nadzieje na coraz lepszą sytuację Łodzi w przyszłości.

Poznając „miasto włókniarzy” trudno o obojętność, wśród odwiedzających dominują skrajne opinie. Jedni są oczarowani jego specyficznym, trudnym do opisu klimatem, jak np.

słynny reżyser David Lynch, który kilka lat temu chciał otworzyć tu studio filmowe. Innych natomiast Łódź zniechęca i nie czują się tutaj dobrze. Różne emocje wobec tego miasta można było zaobserwować już w dawnych latach. Władysław Reymont, tworząc *Ziemię obiecaną* był Łodzią zafascynowany, a jednocześnie przerażony, ukazał ją jako kapitalistycznego, bezwzględного potwora. Natomiast Julian Tuwim, łodzianin, z sentymentem odnosił się do swojego miasta, które miało wpływ na jego twórczość:

*(...) Niech sobie Ganges, Sorrento, Krym
Pod niebo inni wynoszą,
A ja Łódź wołę! Jej brud i dym
Szczęściem mi są i rozkosz.(...)*

W miarę poznawania miasta uczucia odwiedzających bardzo często się zmieniają. Mówi się, że potrzeba czasu, aby to miasto dobrze „zrozumieć” i „poczuć”.

▲ Piotrkowska nocą

Kup książkę

Poleć książkę

Śródmieście

To jedna z pięciu dzielnic Łodzi, położona w centralnej jej części. Pod względem turystycznym jest to najważniejszy obszar w mieście, z największym zagęszczeniem atrakcji oraz zabytków. W Śródmieściu skoncentrowane są także liczne lokale gastronomiczne oraz miejsca związane z kulturą i rozrywką.

W obrębie dzielnicy opisaliśmy trzy trasy spacerowe. Pierwsza skupia się przede wszystkim na słynnej ulicy Piotrkowskiej, druga prowadzi po wschodniej części dzielnicy, w tym w okolicach tzw. Nowego Centrum Łodzi, trzecia dotyczy południowej części Śródmieścia.

Piotrkowska – najwspanialsza z ulic

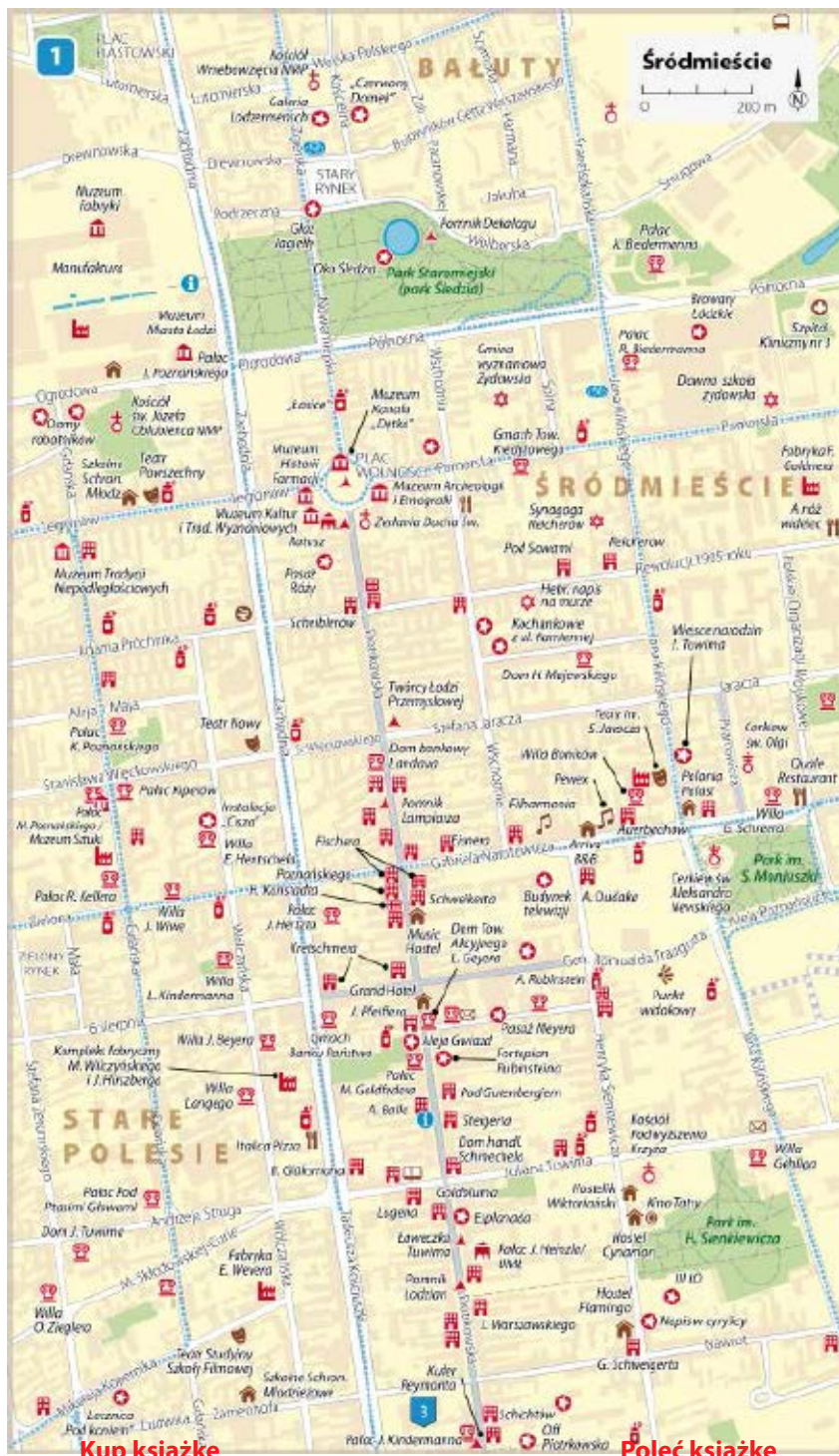
plac Wolności – Pasaż Róży – kamienica Scheiblerów i kamienica Izraela Senderowicza – Dom Bankowy Wilhelma Landaua – kamienica Dawida Szmulewicza – ulice 6 Sierpnia, Traugutta i Moniuszki – pałac Maksymiliana Goldfedera – kamienica Pod Gutenbergiem – ulica Andrzeja Struga – Esplanada – kamienica Henryka Sachsa – pałac Juliusa Heinzla – pałac Juliusza Kindermanna – OFF Piotrkowska

Ulica Piotrkowska wyznacza główną oś miasta, jest jego kręgosłupem oraz sercem. Jest wizytówką Łodzi i jedną z głównych jej atrakcji. Pełni funkcję mieszkalną, handlową oraz usługową. Znajdziemy tu mnóstwo restauracji, kawiarni oraz pubów, w dużej mierze skupia się przy niej życie nocne miasta. Jej długość wynosi ok. 4,2 km, z czego cała północna część to rodzaj deptaka. Pamiątkami po dawnych czasach są liczne zabytkowe kamienice oraz pałace fabrykanckie. Piotrkowska należy do najpiękniejszych ulic w Polsce.

W dawnych czasach przebiegał tędy trakt łączący Piotrków Trybunalski ze

Zgierzem. Na początku XIX wieku Łódź była niewielką osadą i zajmowała terytoryjnie na północ od dzisiejszej ulicy Piotrkowskiej. W latach 20. XIX wieku wytyczono nową osadę sukienniczą zwaną Nowym Miastem. Jej głównym placem został Nowy Rynek, dzisiejszy plac Wolności. Uregulowano też kierunek Traktu Piotrkowskiego, od tej pory przebiegał w linii prostej. Rok 1823 przyjmuje się za moment przemianowania go na ulicę Piotrkowską.

W początkowych latach przy ulicy Piotrkowskiej powstały domy i warsztaty rzemieślników: tkaczy, sukienników, płócienników, a także wykańczalnie

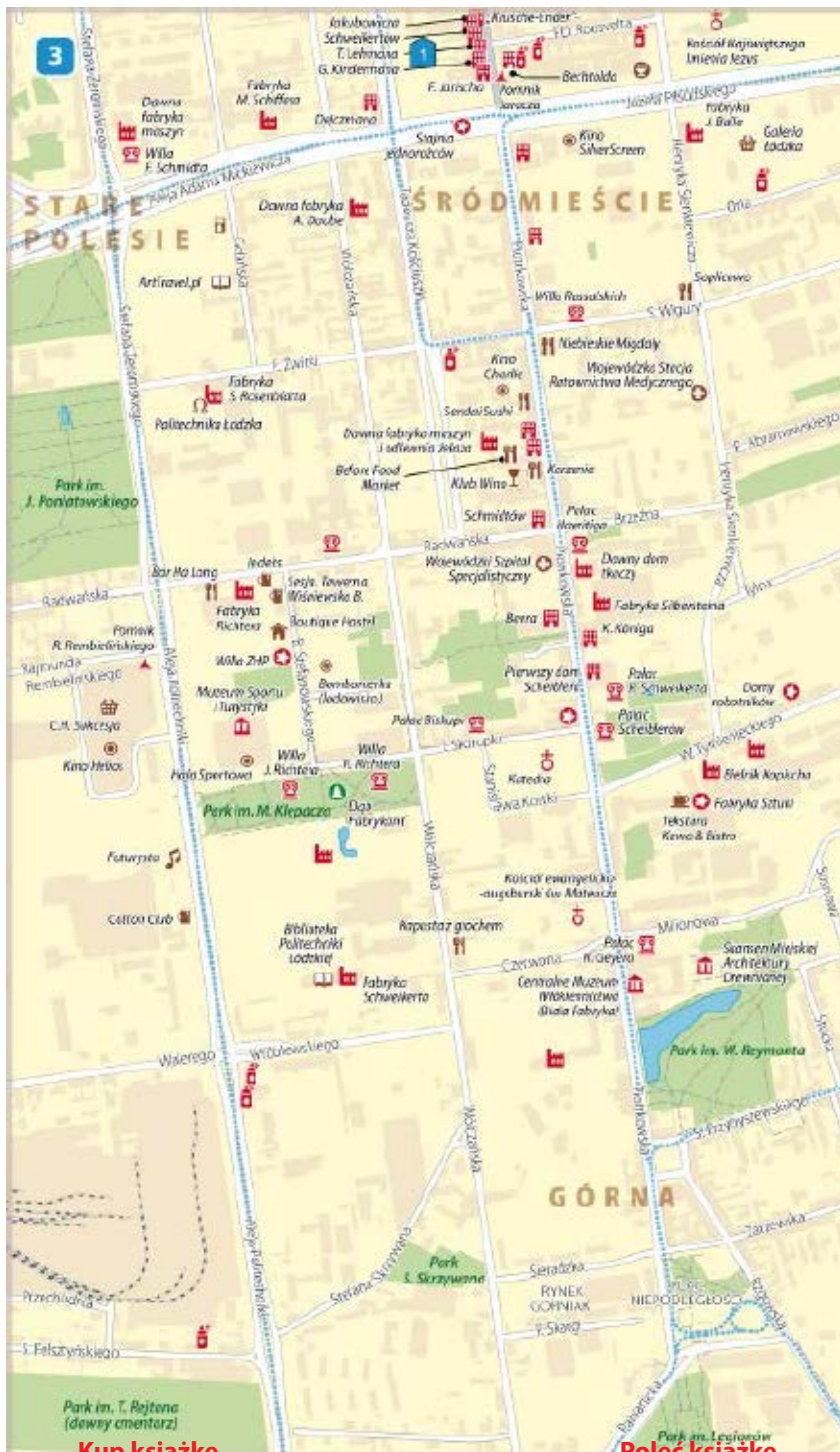
Kup książkę

Poleć książkę

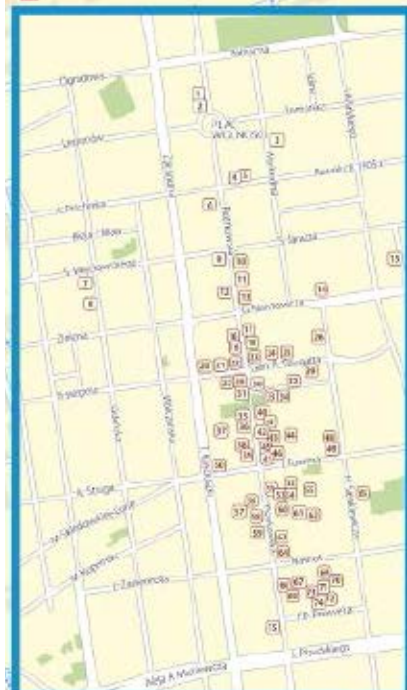
Kup książkę

Poleć książkę

Kup książkę

Poleć książkę

1 Anisio	27 Anisio	54 Lini Club & Pao Roo Bar
2 Cafe Mosaic	28 Mianko	55 Foto Cafe 102
3 Cafe Pub	29 Klubokwarto Dwa i Wzrost	56 Alacardina De Club
4 Pensjona	30 Mława	57 Meko Suki
5 Sato	31 Lanich	58 Parys
6 Alekstan	32 Z onajdzaki	59 Wala
7 Mi Cafe	33 Sennos	60 Pub Cmentarz Dużo
8 Cafe Odra Język	34 Kasa	61 Hart Cafe
9 Krotka Odra	35 Ichi Pub	62 Chado Eki
10 Terminal	36 Infinity	63 Laval
11 Pkwanna Wzrost	37 Pub Parys	64 Okwale Dwan
12 Deladanga	38 Gastochnocho Straj	65 Kemat
13 Zepiekam i Pskolanka	39 Kebab House	66 Mielkie Anguly
14 Klub Muzyczny Pawa	40 The Eclipse Inn	67 Good Morning Vietnam
15 Terminal	41 Metro na Palmiarki	68 DOK Gastrobar
16 Sereniko	42 Muzyczny 80	69 Jaka Rumus
17 ARMINCS Diner grill i pizza	43 Diner telet	70 Spokojni Włoczek
18 Pub Granica 55	44 Allegro Restaurant	71 Klub 10M
19 Klub Muzyczny New Pub	45 Fabryka Kawałki i Pawa	72 Mielkie Włoczek
20 Przechwalnia	46 Płynie Włoczek i Pawa	73 Spokojnie
21 Piaczka Pub	47 Shok by Gossip	74 Chukanki i Włoczek
22 Ato Sushi	48 Wly Incho	75 Kawałki i Włoczek
23 Cukiernia Mielkie	49 Van Houte Pub	76 Kawałki i Włoczek
24 Wozar	50 Babilonko	77 iCentro
25 Kwarto	51 Barok i Pskolanka	
26 Izabanka - food	52 Klub Łódź Kawałki	

Kup książkę

Poleć książkę

tkanin. Okres ten jednak nie trwał zbyt długo, 2. poł. XIX wieku przyniosła gwałtowny rozwój Łodzi i przekształcanie jej w wielką metropolię, przez co ulica Piotrkowska gęsto zapelniła się większymi budynkami.

Nasza trasa obejmuje północny, najbardziej reprezentacyjny odcinek „Pietryny” wraz z początkowymi odcinkami ulic odchodzących na wschód i zachód.

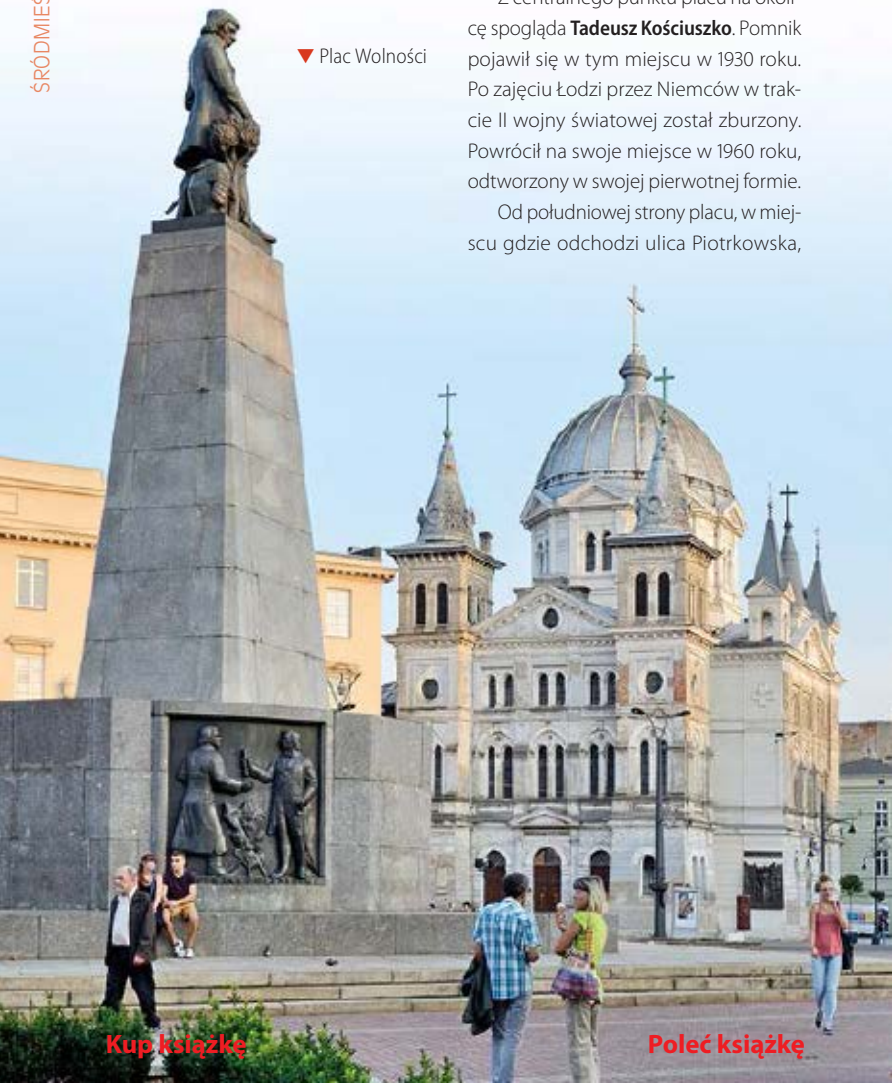
▼ Plac Wolności

Plac Wolności

Trasę zaczynamy na placu Wolności, zwanym dawniej Nowym Rynkiem. W tym miejscu rozpoczyna się słynna ulica Piotrkowska. Plac został wytyczony w 1823 roku na planie ośmiokąta foremnego. Dzięki swojemu położeniu i charakterystycznemu wyglądowi jest jednym z najbardziej rozpoznawalnych miejsc w mieście.

Z centralnego punktu placu na okolicę spogląda **Tadeusz Kościuszko**. Pomnik pojawił się w tym miejscu w 1930 roku. Po zajęciu Łodzi przez Niemców w trakcie II wojny światowej został zburzony. Powrócił na swoje miejsce w 1960 roku, odtworzony w swojej pierwotnej formie.

Od południowej strony placu, w miejscu gdzie odchodzi ulica Piotrkowska,

Kup książkę

Poleć książkę

znajdują się dwa charakterystyczne zabytki, tworząc coś na kształt bramy wjazdowej. Pierwszy z nich to **ratusz miejski**, jeden z najcenniejszych klasycystycznych zabytków Łodzi. Został wzniesiony w 1827 roku i pełnił swoją funkcję aż do I wojny światowej. Obecnie mieści się w nim Archiwum Państwowe, które w niedalekiej przyszłości ma zostać przeniesione, a zwolnione miejsce ma być przeznaczone na salę ślubów. Drugim z budynków składających się na „bramę wjazdową” jest **kościół Ześłania Ducha Świętego**. Świątynię zbudowano rok później niż ratusz, powstała jako kościół ewangelicki. Dopiero po II wojnie światowej została przejęta przez Kościół katolicki. Początkowo swoim wyglądem przypominała sąsiedni ratusz, jednak pod koniec XIX wieku została znacznie rozbudowana, ze względu na rosnące potrzeby społeczności ewangelickiej.

Dosłownie na pierwszych metrach ulicy Piotrkowskiej, po prawej stronie znajduje się niepozorny, stalowy słup, złożony z płytek o grubości 1 cm. Jest to **obelisk ulicy Piotrkowskiej**. Został zainstalowany w 2008 roku, w celu upamiętnienia ustanowienia ulicy Piotrkowskiej. W momencie powstania obelisk miał 185 cm wysokości, tyle ile lat miała wówczas legendarna ulica. Projekt zakłada dokładanie co roku jednej płytki o grubości 1 cm.

W kamienicy przylegającej do dawnego miejskiego ratusza mieści się **Muzeum Farmacji im. Jana Muszyńskiego** [pl. Wolności 2](http://pl.wolności2), www.muzeumfarmacji.eu; otwarte: wt. i czw. 9.00–16.00, w pozostałe dni nieczynne; bilet normalny 6 zł, ulgowy 3 zł. W 1830 roku, w innym miejscu placu powstała pierwsza łódzka apteka, którą 10 lat później przeniesiono do nowo powstałej kamienicy, gdzie

Kup książkę

Poleć książkę

▲ Muzeum Kanału „Dętka”

funkcjonowała przez kolejne dziesiątki lat. W muzeum odtworzono wnętrze apteki z przełomu XIX i XX wieku. Możemy tu zobaczyć dawne meble apteczne, narzędzia, naczynia, stare wagi oraz moździerz, a także przyrządzić własną miksturę. W tej samej kamienicy funkcjonuje podlegający **Muzeum Miasta Łodzi Oddział Kultur i Tradycji Wyznaniowych** ⓘ pl. Wolności 2, www.muzeum-lodz.pl/pl/oddzia-kultur-i-tradycji-wyznaniowych; otwarte: wt.–pt. 10.00–16.00, nd. 10.00–14.00, pn., sb. – nieczynne; bilet normalny 4 zł, ulgowy 2 zł, w czw. wstęp bezpłatny. Wystawy stałe opowiadają o wielokulturowym rodowodzie miasta oraz o historii Nowego Rynku.

Przy placu Wolności znajduje się także **Muzeum Archeologiczne i Etnograficzne** ⓘ pl. Wolności 14, www.maie.lodz.pl; otwarte: wt.–nd. 10.00–17.00, pn. nieczynne; bilet normalny 9 zł, ulgowy 6 zł, we wt. wstęp bezpłatny. Muzeum oferuje trzy stałe wystawy: archeologiczną, na

którą składają się głównie eksponaty pochodzące z Polski środkowej, numizmatyczną, prezentującą pieniądze z różnych epok znalezione na terenach naszego kraju, oraz wystawę sztuki ludowej.

W północnej części placu mieści się natomiast bardzo nietypowe **Muzeum Kanału „Dętka”** ⓘ <https://www.muzeum-lodz.pl/muzeum-kanalu-detka>; czynne V–IX czw., pt. 11.00–19.00, sb., nd. 12.00–20.00, pn.–śr. nieczynne, X pt. 10.00–14.00, sb., nd. 14.00–18.00; bilet normalny 6 zł, ulgowy 4 zł, zwiedzanie co pół godziny z przewodnikiem. Muzeum mieści się w podziemnym, owalnym zbiorniku na wodę, zbudowanym w latach 20. ubiegłego stulecia do płukania sieci kanalizacji miejskiej. Rozciągająca się pod ziemią „dętka” ma długość 142 m, można nią obejść cały plac Wolności. W kanale możemy zobaczyć wystawę zdjęć oraz przedmiotów związanych z powstawaniem Łódzkiej sieci kanalizacyjnej.

Na najbliższe lata zapowiedziane jest gruntowne przebudowanie placu

Wolności. Zaplanowano zasadzenie dużej liczby drzew, utworzenie fontanny oraz zlikwidowanie torów tramwajowych i ruchu samochodowego między placem a ulicą Piotrkowską. Dzięki takiemu zabiegowi obie przestrzenie scala się ze sobą. Ponadto przewidziane jest odrestaurowanie znajdujących się tu zabytków, przede wszystkim ratusza oraz kościoła Zesłania Ducha Świętego.

Zanim ruszymy na dobre podziwiać Piotrkowską, możemy zajrzeć na moment na ulicę Nowomiejską, która odchodzi od placu w przeciwnym kierunku. Poza starymi kamienicami, które w większości są niestety w bardzo złym stanie, możemy obejrzeć tu jeden z ciekawszych łódzkich **murali**. Przy ulicy Nowomiejskiej 5 grasują wielkie, czarno-białe łasice (bądź kuny) stworzone przez belgijskiego artystę o pseudonimie ROA.

Zaczynamy w końcu spacer najwspanialszą z ulic. Nie sposób opisać każdą z pięknych kamienic, które się tu znajdują, czy też wymienić wszystkie ciekawostki związane z tutejszymi podwórkami. Z pewnością jedna z najciekawszych niespodzianek czeka na nas pod numerem 3. Sam budynek frontowy ma dość długą historię, bowiem powstał już w latach 50. XIX wieku. Mieścił się tu pierwszy łódzki hotel – Hotel de Pologne. Jednak prawdziwy skarb czeka na nas za bramą, a jest nim **Pasaż Róży**. Ściany podwórka zostały całkowicie pokryte mozaiką stworzoną z tysięcy kawałków szkła. Całość robi niesamowite wrażenie, zarówno w dzień, jak i w nocy. Autorką tego niezwykle oryginalnego projektu jest Joanna Rajkowska, która wraz z grupą studentów Łódzkiej ASP przez dwa lata tworzyła to unikatowe miejsce. Motyw kwiatu róży, który pojawia się tu

▲ Łasice z ulicy Nowomiejskiej

Kup książkę

Poleć książkę

▲ Pasaż Róży

wielokrotnie, jest nawiązaniem do choroby jaką przeżyła córka autorki o imieniu Róża. Dziewczynka utraciła wzrok, lecz szczęśliwie wróciła do zdrowia. Wieczorami brama wejściowa na podwórkę często bywa zamknięta. W takiej sytuacji możemy spróbować wejść od strony ulicy Zachodniej 54, przy której znajduje się często otwarta furtka.

Idąc dalej, mijamy kolejne ciekawe kamienice. Warto przyglądać się detalom architektonicznym oraz wchodzić w otwarte podwórka, gdyż na każdym kroku czeka na nas coś ciekawego. Na rogu ulic Piotrkowskiej i Próchnika znajduje się jeden z najokazalszych budynków w centrum miasta. Monumentalna **kamienica Scheiblerów** powstała w 1882 roku w stylu neorenesansowym. Mieścił się tu główny skład wyrobów z fabryki słynnego przedsiębiorcy. Budynek został wzniesiony z wielkim rozmachem, a jego największą ozdobą jest

ośmioboczna kopuła zakończona masztem. Po drugiej stronie ulicy znajduje się nieco młodsza, lecz równie wspaniała

▲ Kamienica Scheiblerów

Kup książkę

Poleć książkę

kamienica Izraela Senderowicza. Elewacja zabytku zachwyca bogactwem i różnorodnością formy. Możemy tu dostrzec elementy neoromańskie, neorenesansowe oraz neogotyckie. Narożnik kamienicy zdobi imponujący wykusz zakończony dekoracyjnym hełmem. Godna uwagi jest także znajdująca się po sąsiedzku (nr 10) **kamienica Józefa Monitza.**

Gdy dotrzemy do kolejnego skrzyżowania, po lewej stronie ujrzymy stół, a przy nim trzech wielkich łódzkich fabrykantów: Karola Scheiblera, Izraela Poznańskiego oraz Henryka Grohmana. Jest to pomnik **Twórcy Łodzi Przemysłowej**, będący częścią **Galerii Wielkich Łódzian**, czyli zespołu pomników umiejscowionych przy ulicy Piotrkowskiej. Przy stole znajdują się wolne miejsca, tak więc możemy dołączyć do dyskusji z fabrykantami.

Na narożnej kamienicy pod numerem 34, na wysokości pierwszego piętra

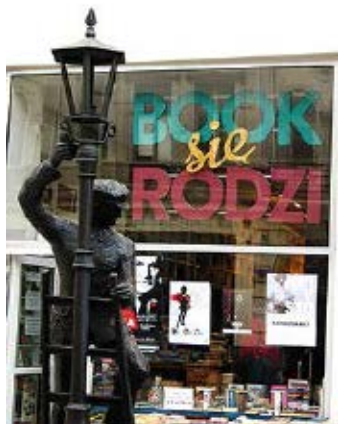
znajduje się dziwnie wyglądająca budka. Jest to odtworzona w 2006 roku tzw. **budka milicjanta**, którą pierwotnie zamontowano na budynku w 1951 roku; służyła ona jako miejsce kierowania ruchem (dawniej ulica Piotrkowska była dopuszczona do ruchu samochodowego).

Południowo-zachodni róg tego skrzyżowania, czyli budynek przy ulicy Piotrkowskiej 29, to dawny **Dom Bankowy Wilhelma Landaua**. Jest to kolejny imponujący obiekt na naszej trasie. Budynek charakteryzuje się secesyjnymi detalami dekoracyjnymi występującymi w sąsiedztwie elementów neobarokowych. Tuż obok, pod numerem 31 mieści się **kamienica Dyszkina**, neorenesansowa, bogato zdobiona, z charakterystycznym wykuszem o nietypowym kształcie.

Zaglądając w podwórka między ulicami Więckowskiego i Zieloną, zauważymy

▲ Pomnik *Twórcy Łodzi Przemysłowej*

▲ Pomnik Lampiarza

ich nietypowe, **ukośne ułożenie** względem osi ulicy. Jest to pozostałość po terenach rolniczych i granicy dawnych miedz, a zarazem świadectwo szybkiego rozwoju miasta w XIX wieku. Jedną z kamienic frontowych na tym odcinku to imponująca, pięciokondygnacyjna **kamienica Dawida Szmulewicza** (nr 37), którą zdoła bogata ornamentyka secesyjna. Przed tym budynkiem znajduje się zaliczany do Galerii Wielkich Łódzian **pomnik Lampiarza**, odsłonięty z okazji 100. rocznicy powstania pierwszej elektrowni w Łodzi.

Po drugiej stronie ulicy, przy Piotrkowskiej 40, w podwórku zachowała się **kuczka**, rodzaj drewnianej dobudówki służącej do obchodów żydowskiego święta Sukkot. Tradycja ta nawiązuje do ucieczki z Egiptu do Ziemi Obiecanej, podczas której lud Izraela mieszkał w szałasach i innych prowizorycznych schronieniach. Obecnie w Łodzi znajduje się jeszcze około 20 takich obiektów, mieszczą się m.in. przy ulicy Piotrkowskiej 6 oraz 88. Więcej o najróżniejszych ciekawostkach związanych z podwórkami „Pietryny” przeczytamy w książce

Więckowskiego 8

W kierunku Starego Polesia odchodzi od Piotrkowskiej ulica Więckowskiego. Ciekawym doświadczeniem może być wizyta na **podwórku pod numerem 8**. Stan techniczny tego miejsca jest wprost katastrofalny, lecz część lokali jest wciąż zamieszkała. W głębi podwórka uwagę zwracają drewniane przejścia pomiędzy budynkami. Wizyta w tym miejscu to przygnębiające, lecz jednocześnie ciekawe doświadczenie. W niedalekiej przeszłości planowany jest remont podwórka, więc jego „klimat” z pewnością zniknie.

Joanny Orzechowskiej *Podwórka Piotrkowskiej. Przewodnik*.

Kolejny interesujący secesyjny budynek, **kamienica Oszera Kona**, mieści się przy ulicy Piotrkowskiej 43. Warto też zwrócić uwagę na narożną kamienicę pod nr. 52 oraz kolejną, znajdującą się przy ulicy Narutowicza 6. Obie należały do rodziny Eisnerów, w drugiej z nich znajduje się apteka, która funkcjonuje nieprzerwanie od 1895 roku.

Przedłużeniem ulicy Narutowicza w kierunku zachodnim jest ulica Zielona. Przy skrzyżowaniu alei Kościuszki z Zieloną mieści się widoczna z daleka **kamienica M. Pinkusa i J. Lende**. Budynek wzniesiono z wielkim rozmachem, zarówno jeśli chodzi o jego wielkość, jak i zdobienia. Eklektyczna kamienica z końca XIX wieku wyróżnia się m.in. mansardowym dachem z narożnym, zdobionym hełmem.

Pusty plac po przeciwnej stronie alei Kościuszki to miejsce, w którym stała

Woonerf – podwórzec miejski

Ulica **6 Sierpnia** na odcinku między Piotrkowską a aleją Kościuszki została przekształcona w woonerf. Pojęcie to wywodzi się z Holandii i oznacza ulicę, na której położono nacisk na znaczne ograniczenie ruchu samochodowego, oddając przestrzeń pieszym i rowerzystom. Wjazd autem na takie uliczki jest dalej możliwy, lecz poruszanie się po nich jest mocno utrudnione z powodu niejednoznacznego podziału przestrzeni na jezdnię i chodniki, oraz w wyniku wykorzystania elementów małej architektury. Idea woonerfu przypadła Łodzianom do gustu, a ulica 6 Sierpnia znacznie ożyła po przebudowie. Stała się swego rodzaju rozszerzeniem Piotrkowskiej, a tutejsze lokale gastronomiczne często przeżywają wręcz obłączenie. W efekcie ulice **Piramowicza** oraz **Traugutta** (przedłużenie ul. 6 Sierpnia) również zostały przekształcone w woonerfy, zwane inaczej podwórcami miejskimi. W planach na przyszłe lata jest utworzenie w mieście kilku kolejnych stref ograniczonego ruchu.

Wielka Synagoga, jedna z najwspanialszych budowli przedwojennej Łodzi. W 1939 roku została przez Niemców spalona, a następnie rozebrana. Z synagogą sąsiedował neorenesansowy **pałac Jakuba Herta**, który w międzywojniu zyskał cechy modernistyczne.

Wracamy na ulicę Piotrkowską. Minąwszy skrzyżowanie z Zieloną i Narutowicza wkraczamy na odcinek, na którym zagęszczenie wspaniałych kamienic staje się imponujące. Zdecydowana większość budynków zasługuje na uwagę, jak np. **kamienice Fischera** (pierwsze po

▲ Kamienica M. Pinkusa i J. Lende

▲ Skład towarów fabryki Izraela Poznańskiego

obydwu stronach Piotrkowskiej), **kamienica Roberta Schweikerta** (nr 56), czy dawny **skład towarów fabryki Izraela Poznańskiego** (nr 51). Ostatnia z wymienionych budowli została wzniesiona w stylu nawiązującym do wczesnego baroku, zaś charakterystyczną jej cechą jest elewacja z czerwonej cegły. Kolejne wspaniałe kamienice mieszczą się pod numerami 53 i 55, a także na skrzyżowaniu z ulicą 6 Sierpnia. Ta ostatnia, to powstała w 1870 roku, w stylu neoklasycyistycznym, **kamienica Karola Kretschmera**. Ten sam właściciel posiadał również **kamienicę** przy ulicy 6 Sierpnia 5, gdzie w podwórku do dziś zachowała się żydowska kuczka.

Nieopodal znajduje się słynny **hotel Grand**. Wprawdzie najlepsze lata ma już za sobą (bądź czeka na ich powrót), lecz wciąż wielu znamienitych gości przyjeżdżających do Łodzi decyduje się na nocleg w tym miejscu. Hotel działa nieprzerwanie od 1888 roku. Na tym odcinku Piotrkowskiej znajduje się także **Aleja Gwiazd** wyróżniająca najbardziej osobistości polskiego filmu. Po wschodniej stronie ulicy znajdują się wmurowane w chodnik mościeżne

gwiazdy reżyserów i operatorów, natomiast po zachodniej znajdziemy nazwiska słynnych aktorów.

Ulica Moniuszki

Krótką **ulicą Moniuszki**, biegnącą między Piotrkowską a Sienkiewicza, była pierwotnie prywatnym pasażem łódzkiego fabrykanta Ludwika Meyera. W latach 80. XIX wieku wznosił on przy niej zespół neorenesansowych willi, licząc na przenosiny stolicy guberni z Piotrkowa Trybunalskiego do Łodzi i możliwość wynajęcia wspaniałych budowli carskim władzom. Domy budowane były w najwyższym standardzie, doprowadzona była do nich woda i gaz, natomiast jezdnię wyłożono drewnem, w celu tłumienia hałasu. Informacje o przenosinach stolicy guberni jednak nie potwierdziły się, przez co Meyer był zmuszony wynajmować wille prywatnym przedstawicielom łódzkiej elity, a następnie zaczął wyprzedawać swoje rezydencje.

Kup książkę

Poleć książkę

Artur Rubinstein

Naprzeciwko wspomnianego pasażu Rubinsteina, pod numerem 78 znajduje się neorenesansowa kamienica. To tutaj część swojego dzieciństwa spędził Artur Rubinstein, jeden z najwybitniejszych pianistów XX wieku. Pochodził z rodziny o korzeniach żydowskich, jego ojciec prowadził w podwórzu niewielki warsztat tkacki.

Geniusz młodego Rubinsteina rozwijał się intensywnie od 1897 roku, kiedy w wieku 10 lat przeniósł się z Łodzi do Berlina, aby pobierać bardziej zaawansowane nauki. Tak rozpoczęła się jego wielka kariera, pełna wspaniałych koncertów, podróży po świecie, a także skandali i zwrotów akcji. Nie zapomniał jednak nigdy o Łodzi ani Polsce, wielokrotnie wracając do kraju. Po raz ostatni przyjechał do swojego rodzinnego miasta w 1975 roku. W trakcie tej wizyty odwiedził swój dom oraz podwórko, na którym bawił się z innymi dziećmi wielokulturowej wówczas Łodzi. W dorosłym życiu wśród jego znajomych byli m.in. Albert Einstein, Pablo Picasso czy Charlie Chaplin, znał osobiście głowy wielu państw, w tym kilku prezydentów Stanów Zjednoczonych.

Przed kamienicą łatwo dostrzec **Fortepian Rubinsteina** należący do Galerii Wielkich Łodzian. W oddziale głównym Muzeum Miasta Łodzi (zob. s. 134) mieści się największa na świecie kolekcja poświęcona legendarnemu pianiście.

▲ Dom Towarzystwa Akcyjnego Ludwika Geyera

Bałuty

 s. 118–119

BAŁUTY

Na północ od Śródmieścia znajduje się największa dzielnica Łodzi, liczące ponad 200 tys. mieszkańców Bałuty. W wyniku zawirowań na przestrzeni lat w granice Bałut wcielone zostało także łódzkie Stare Miasto.

Współczesny wygląd i charakter Bałut jest wynikiem bardzo burzliwej historii tego obszaru. W połowie XIX wieku właściciel folwarku, który się tu znajdował, widząc rozkwit pobliskiej Łodzi, zdecydował się podzielić swoją ziemię na działki budowlane. W ten sposób zaczął się intensywny rozwój Bałut. Osiedlali się tu głównie Polacy i Żydzi, lecz także przedstawiciele innych narodowości. Na Bałuty przybywali rzemieślnicy, tkacze, handlarze oraz pomniejsi właściciele fabryk. W 1884 roku mieszkało tu już blisko 7 tys. mieszkańców, a kolejne lata przyniosły gigantyczną eksplozję demograficzną. W 1913 roku liczba mieszkańców Bałut przekroczyła 100 tys. Mimo że Bałuty zajmowały coraz większe terytorium, dalej nie posiadały praw miejskich, a dynamiczny rozrost nie szedł w parze z planowaniem przestrzennym. Nowa zabudowa

powstawała w pośpiechu, chaotycznie, nierzadko wznoszono konstrukcje słabej jakości. Największa fala imigracji wiązała się z przybyciem do Łodzi wielu prostych robotników, ponadto władze carskie osiedlały na tych terenach osoby o kryminalnej przeszłości. To wszystko sprawiło, że do Bałut przylgnęła opinia miejsca biedy, chaosu i gniazda przestępczości.

W 1915 roku niemieckie władze okupacyjne podjęły decyzję o wcieleniu ponad 100-tysięcznej wsi w granice Łodzi, lecz charakter Bałut zbytnio nie uległ zmianie. Na początku II wojny światowej dzielnicę zamieszkiwało wielu Żydów. Z tego powodu Niemcy podjęli decyzję o przesiedleniu nięzydowskich mieszkańców na inne tereny i utworzeniu **getta**, które zaczęło funkcjonować wiosną 1940 roku.

Po wojnie na Bałutach wyburzono wiele dawnych robotniczych domków oraz część kamienic, a w zamian powstały liczne blokowiska. Współczesny wygląd tej części miasta, to głównie mieszania bloków oraz kamienic, gdziekolwiek można też dostrzec pojedyncze drewniane, stare domy. Mimo że większość

Kup książkę

Poleć książkę

dawnych mieszkańców została zastąpiona nowymi, zła reputacja dzielnicy przetrwała i po części jest aktualna do dziś. Wciąż znane jest przysłowie z dawnych

lat „Bez kija i noża nie podchodź do bałuciorza”. Mimo tego, wielu spośród tutejszych mieszkańców z dumą podkreśla swoje pochodzenie.

Ulicami najstątniejszej z dzielnic

**Stary Rynek – park Staromiejski – plac Kościelny –
park Helenów – park Ocalałych – cmentarz żydowski –
Muzeum Stacja Radegast**

Stary Rynek

Naszą wycieczkę po północnej części miasta rozpoczynamy na terenach pamiętających najdawniejsze dzieje Łodzi. Stary Rynek był centralnym punktem miasta jeszcze w czasach średniowiecznych. W XIX wieku obszar Starego Miasta zamieszkiwali głównie Żydzi, a dawną drewnianą zabudowę zastąpiły kamienice. Niestety, również XIX-wieczna zabudowa nie przetrwała do dziś. Decyzją hitlerowskich władz, w 1940 roku Stare Miasto znalazło się w granicach getta żydowskiego, a po wysiedleniu stąd

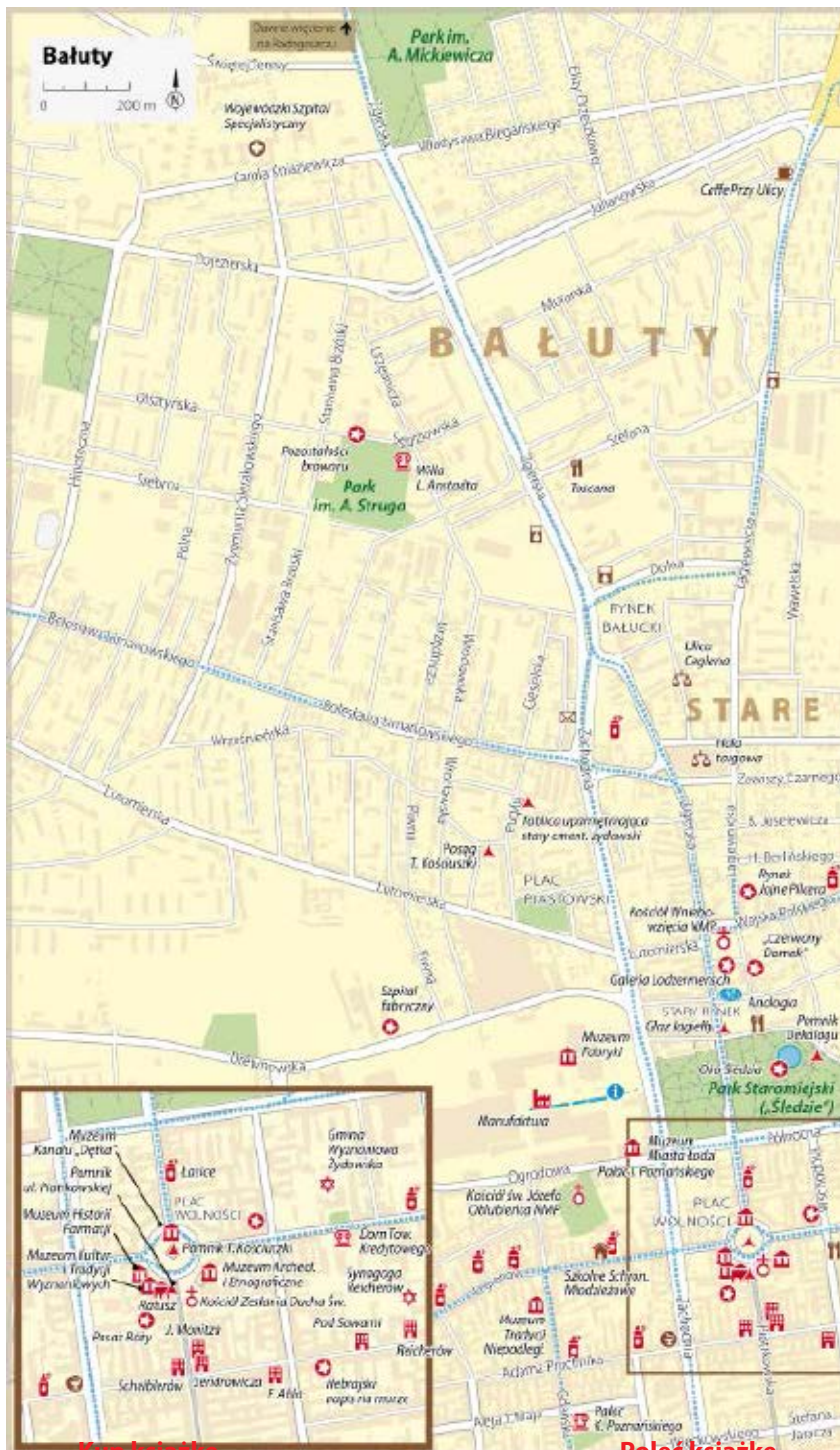
mieszkańców, rozpoczęto wyburzanie kamienic staromiejskiego rynku. Rozbiórkę zakończono tuż po wojnie, a w miejscu dawnych budynków powstała zabudowa w stylu socrealistycznym, nawiązująca do dawniejszych czasów. Obecnie trwają dyskusje nad tym, w jaki sposób ożywić to historyczne miejsce. Spacerując po placu, w południowo-zachodniej części rynku dostrzeżemy **Głaz Jagiellę** upamiętniający nadanie Łodzi praw miejskich w 1423 roku, przez króla Władysława Jagiełłę.

▼ Stary Rynek

Kup książkę

Poleć książkę

Bałuty

0 200 m

Skrajnej Densy

Dawna miejscowość na Bałutach

Park im. A. Mickiewicza

Wojewódzki Szpital Specjalistyczny

Carolla Śmiałkowska

Uładysław Birgańskiego

Elży Orzechówna

Coffe Przy Ulcy

Dobieszewska

Mickiewicza

BAŁUTY

Olsztyńska

Stawiana Brzozi

Uzgodna

Scelona

Taukana

Miłocząca

Sębrów

Przełotki

Sczypowa

Wojciszka

Włodowska

Wierzyńska

Wawerska

Przełotki

Włodowska

Wierzyńska

Włodowska

Wierzyńska

Wawerska

Stawiana Brzozi

Włodowska

Wierzyńska

Włodowska

Wierzyńska

Wawerska

Wierzyńska

Włodowska

Wierzyńska

Włodowska

Wierzyńska

Wawerska

Wierzyńska

Włodowska

Wierzyńska

Włodowska

Wierzyńska

Wawerska

Wierzyńska

Włodowska

Wierzyńska

Włodowska

Wierzyńska

Wawerska

Wierzyńska

Włodowska

Wierzyńska

Włodowska

Wierzyńska

Wawerska

Wierzyńska

Włodowska

Wierzyńska

Włodowska

Wierzyńska

Wawerska

Wierzyńska

Włodowska

Wierzyńska

Włodowska

Wierzyńska

Wawerska

Wierzyńska

Włodowska

Wierzyńska

Włodowska

Wierzyńska

Wawerska

Wierzyńska

Włodowska

Wierzyńska

Włodowska

Wierzyńska

Wawerska

Wierzyńska

Włodowska

Wierzyńska

Włodowska

Wierzyńska

Wawerska

Wierzyńska

Włodowska

Wierzyńska

Włodowska

Wierzyńska

Wawerska

Wierzyńska

Włodowska

Wierzyńska

Włodowska

Wierzyńska

Wawerska

Wierzyńska

Włodowska

Wierzyńska

Włodowska

Wierzyńska

Wawerska

Wierzyńska

Włodowska

Wierzyńska

Włodowska

Wierzyńska

Wawerska

Wierzyńska

Włodowska

Wierzyńska

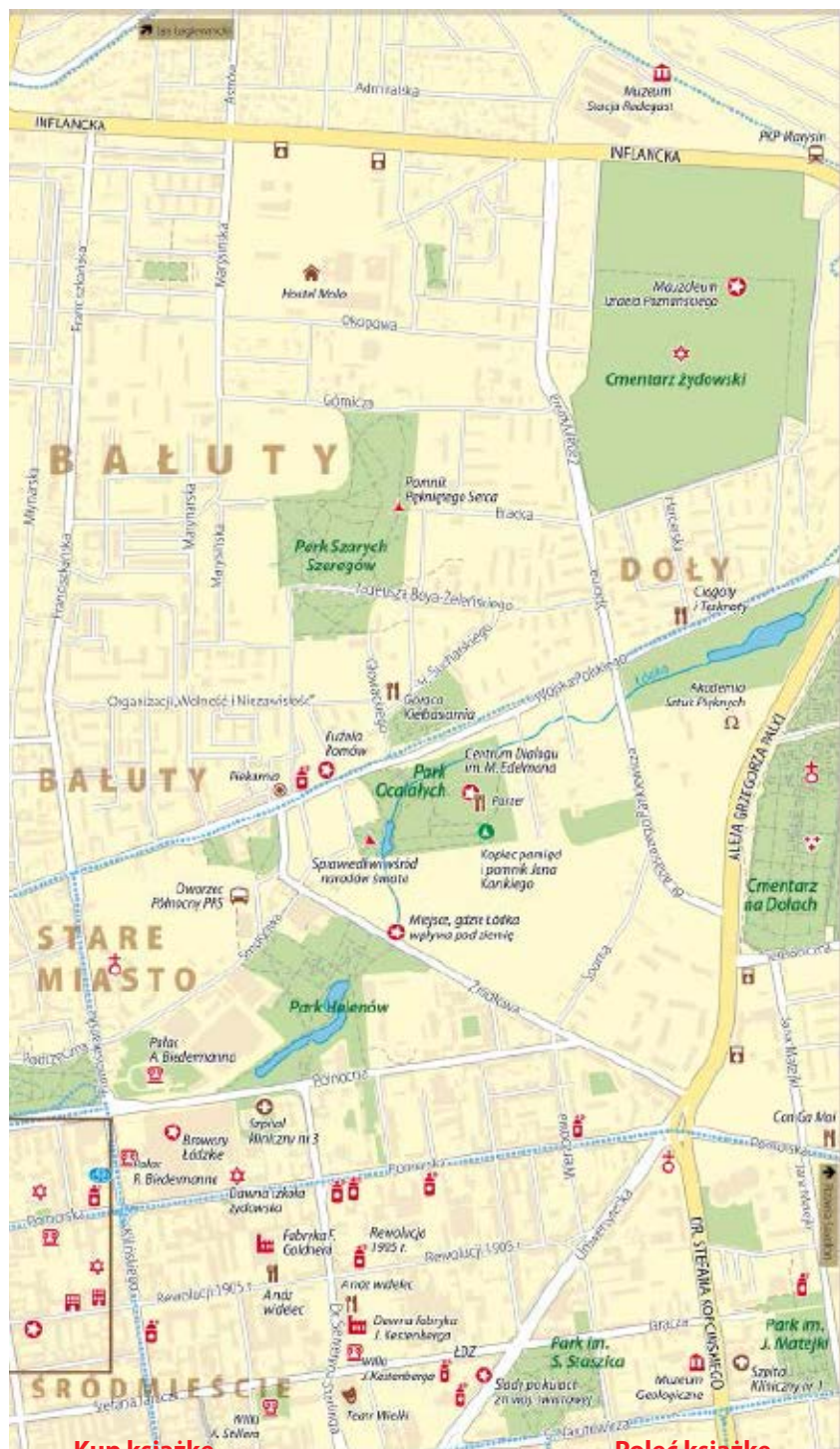
Włodowska

Wierzyńska

Wawerska

Kup książkę

Poleć książkę

Kup książkę

Poleć książkę

Zaginiony kwartał, czyli park Staromiejski

Nie trzeba być wyjątkowo spostrzegawczym, żeby zorientować się, że coś jest nie tak, gdy stoimy na Starym Rynku. Od południowej strony brakuje zabudowy, a zamiast tego rynek otwiera się na dużą zieloną przestrzeń – **park Staromiejski**, zwany potocznie **parkiem Śledzia**. Przed II wojną światową funkcjonował tutaj targ rybny, stąd prawdopodobnie pochodzi nieoficjalna, lecz powszechnie używana nazwa. Park powstał dopiero na początku lat 50. XX wieku. Przed wojną obszar ten był gęsto zabudowany kamienicami, kramami handlowymi oraz uliczkami, które dziś już nie istnieją.

▲ Pomnik Dekalogu
w parku Staromiejskim

Podobnie jak w przypadku Starego Rynku, zabudowa, która tutaj się znajdowała, została w większości rozebrana przez Niemców, po uprzednim wysiedleniu ludności żydowskiej. Uzyskana w ten sposób wolna przestrzeń oddzielała getto od reszty miasta. Wyburzenie ukończono w latach powojennych, a w miejscu gruzowiska postanowiono utworzyć park. Niektóre drzewa były duże i dojrzałe już w chwili sadzenia, zostały przywiezione ze Szczecina, stąd park może sprawiać wrażenie starszego, niż jest w rzeczywistości.

Pamiętką po dawnych czasach są różne szczegóły krajobrazu miasta. Jedną z nich jest numeracja ulicy Wschodniej, która zaczyna się od numeru 5. Dawniej Wschodnia zaczynała się na terenie dzisiejszego parku, stąd brak początkowych numerów. O szczegółach dotyczących historii tych okolic dowiemy się z bogatego w wizualizacje filmu opublikowanego przez Muzeum Miasta Łodzi, pt. *Zaginiony kwartał w Łodzi* (dostępny w serwisie YouTube).

Spacerując po parku Staromiejskim, nieopodal stawu, od strony ulicy Wolborskiej, znajdziemy **pomnik Dekalogu**, upamiętniający łódzkich Żydów, będący symbolem pokoju i pojednania. Rzeźba Mojżesza trzymającego tablicę z dziesięcioma przykazaniem stanęła w pobliżu granicy getta oraz nieopodal miejsca, gdzie dawniej mieściła się jedna z głównych synagog.

W pobliżu południowo-zachodniego brzegu stawu w parku Staromiejskim znajduje się „**Oko Śledzia**”, specjalny, częściowo przeszklony właz kanalizacyjny, umożliwiający obserwowanie **rzeczki Łódki** płynącej podziemnym korytem. Odcinek Łódki płynącej przez

▲ Czerwony Domek (po prawej)

dzisiejszy park, był pierwszym jaki zdecydowano się ukryć (więcej o łódzkich podziemnych ciekach wodnych – zob. s. 50). Co ciekawe, tajemniczy tunel skrywający rzeczkę służył kilkakrotnie jako plan filmowy, kręcono tu m.in. sceny do filmu Agnieszki Holland *W ciemności*.

Plac Kościelny

Opuszczamy park Staromiejski. Kierujemy się na północ, w stronę placu Kościelnego, na środku którego stoi widoczny z daleka, wysoki, neogotycki **kościół Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny**. Impozująca świątynia z końca XIX wieku stoi w miejscu, gdzie już w XIV wieku wzniesiono pierwszy drewniany kościół w Łodzi. W 1768 roku zastąpiono go nowym, również drewnianym, który następnie przeniesiono na ulicę Ogrodową, aby zwolnić miejsce pod budowę świątyni, którą możemy oglądać dzisiaj.

Po wschodniej stronie placu, przy ulicy Kościelnej 8/10, znajduje się tzw. **Czerwony Domek**, budynek plebanii kościoła. W latach funkcjonowania getta

mieścił się tam komisariat policji, będący miejscem przesłuchań, straszliwych tortur oraz egzekucji tutejszych mieszkańców. Na rogu ulic Łągiewnickiej i Wojska Polskiego widzimy kolejny budynek z czerwonej cegły, dawny **rynek Jojne Pilcera**. To obiekt o charakterystycznym wyglądzie i zabytek związany z handlem.

▲ Kościół Wniebowzięcia NMP

▲ Galeria Lodzermensch

Został wzniesiony w 1895 roku, niestety dziś jest bardzo zaniedbany. Po przeciwnej stronie ulicy Łagiewnickiej stoi niewielki domek (plac Kościelny 8), którego historia sięga 1858 roku. Po przeciwnej stronie placu Kościelnego działa **galeria Lodzermensch** 📍 **plac Kościelny 5**, tel.: 533 306 823, otwarte: pn.–nd.

10.00–18.00. Jest to sklep z pamiątkami z Łodzi, połączony z galerią oraz kawiarnią, a to wszystko w klimatycznym wnętrzu, nawiązującym do przedwojennej Łodzi.

Od placu Kościelnego odchodzi **ulica Wojska Polskiego**. Kamienice znajdujące się przy niej, szczególnie na początkowym odcinku, oraz odchodzące od niej prostopadle uliczki, podwórka i zaułki to jedno z najbardziej „bałuckich” części Bałut. Krótki spacer po okolicy prawdopodobnie wystarczy, aby poczuć specyfikę tej dzielnicy.

Przy zbiegu ulic Wojska Polskiego i Młynarskiej, na ścianie jednej z kamienic naszym oczom ukaże się **mural** autorstwa australijskiego artysty: *Zaginiony Olbrzym*. Dochodzimy do ulicy Franciszkańskiej, skręcamy w prawo, kierując się w stronę ulicy Północnej. Tuż przed skrzyżowaniem, po lewej stronie ujrzymy imponujący **pałac Alfreda Biedermanna** 📍 **ul. Franciszkańska 1/3**.

▲ Mural *Zaginiony Olbrzym*

Kup książkę

Poleć książkę

PROGRAM PARTNERSKI

GRUPY WYDAWNICZEJ HELION

1. ZAREJESTRUJ SIĘ
2. PREZENTUJ KSIĄŻKI
3. ZBIERAJ PROWIZJĘ

Zmień swoją stronę WWW
w działający bankomat!

Dowiedz się więcej i dołącz już dzisiaj!

<http://program-partnerski.helion.pl>

GRUPA WYDAWNICZA

 Helion SA

Travelbook to Twój niezastąpiony towarzysz podróży. Wskaże Ci najważniejsze atrakcje, podpowie, czego szukać poza głównymi szlakami, i wprowadzi w świat miejscowych obyczajów. Znajdziesz w nim opisy najciekawszych regionów i miast, a sprawdzone informacje praktyczne umożliwią staranne zaplanowanie podróży.

Łódź

to na turystycznej mapie Polski niemal *terra incognita*. Dawna wielokulturowa stolica włókiennictwa w Królestwie Polskim, rozstawiona przez Reymonta „ziemia obiecana” Niemców, Polaków, Żydów i Rosjan, jest dziś miastem coraz bardziej świadomym swojej tożsamości, z powodzeniem rewitalizowanym i piękniejącym, odkrywany na nowo przez miłośników historii, zasilany przez żywy krwioobieg kultury i mnożące się inicjatywy obywatelskie, miastem modnym. Łódź z pewnością olśni i zaskoczy każdego, kto zapragnie poznać ją lepiej.

- Unikatowe zespoły pofabryczne
- Pałace i wille przemysłowców
- Zabytkowe kamienice
- Ciekawe założenia urbanistyczne
- Dziedzictwo czterech kultur
- Żywiotyowy folklor miejski

Księgarnia internetowa:
<http://bezdroza.pl>

Zamówienia telefoniczne:
0 801 339900

0 601 339900

Bezdroża

Przewodniki Ludzi Ciekawych

Sprawdź najnowsze promocje:

👉 <http://bezdroza.pl/promocje>

Przewodniki najchętniej czytane:

👉 <http://bezdroza.pl/bestsellery>

Zamów informator podróżniczy:

👉 <http://bezdroza.pl/newsletter>

Helion SA

ul. Kościuszki 1c, 44-100 Gliwice

tel.: 32 230 98 63

e-mail: bezdroza@bezdroza.pl

<http://bezdroza.pl>

ISBN 978-83-283-3147-1

9 788328 331471 >

Cena 24,90 zł